

Csatlós Krisztina

Az afroamerikai angol dialektus irodalmi ábrázolásának és fordításának nyelvészeti elemzése angol – magyar párhuzamos korpuszok vizsgálatának módszerével

Csatlós, Krisztina: *The Linguistic Analysis of the Literary Portrayal and Translation of the Black English Vernacular Dialect on the Basis of English – Hungarian Parallel Corpora*

The paper aims to present the representation of a literary dialect at the phonological, morphological, lexical, and syntactic levels on the basis of The Color Purple and The Bluest Eye, two novels written by two Afro-American female writers, Alice Walker and Toni Morrison respectively. The paper strives to set up a theoretical framework for dialect translation. Finally it evaluates the Hungarian translations of the two novels.

Keywords: Black English Vernacular, literary dialect, eye dialect, gender, translation of literary work

ÁTTEKINTÉS

A tanulmány célja, hogy bemutassa az irodalmi dialektus ábrázolását fonológiai, morfológiai, lexikai és szintaktikai szinten Alice Walker és Toni Morrison afroamerikai íróknak *The Color Purple* és *The Bluest Eye* című művei alapján. A tanulmány megpróbálja felállítani a dialektusfordítás elméleti keretét, s értékeli e két regény magyar fordítását.

KULCSSZAVAK: afroamerikai angol, irodalmi dialektus, eye dialect, gender, műfordítás

BEVEZETÉS

Jelen tanulmányban Alice Walker *Kedves Jóisten* (*Color Purple*) és Toni Morrison *Nagyonkék* (*The Bluest Eye*) című regényét elemzem angol - magyar párhuzamos korpuszok vizsgálatának módszerével. Azért esett a választásom erre a két regényre, mert mindkettő szerzője afroamerikai író, mindketten a fekete nők kettős (mert fekete, és mert nő) hátrányát ábrázolják, illetve mert mindkét regényben megjelenik az afroamerikai angol nyelv egy sajátos irodalmi dialektus vagy idiolektus formájában. A *Kedves Jóisten*-ben egyes szám első személyű narratíva a regény egészében, a *Nagyonkék*-ben

pedig részben; itt az egyes szám első személyű narrátor váltakozik a mindent tudó narrátorral.

1. AZ IRODALMI DIALEKTUS ELMÉLETE ÉS AZ 'EYE DIALECT'

A két regényben ábrázolt dialektus eltér az afroamerikai angoltól, tehát a feketék által beszélt angol nyelvtől. Itt irodalmi dialektusról van szó, azaz a két szerző egyedi nyelvhasználatáról. Az afroamerikai angol nyelvváltozat teljes körű leírásával külön tanulmányban foglalkozom (CSATLÓS 2010). Feltehetően a két szerző azért korlátozta az AAA jellemzőinek használatát, hogy az AAA-t nem ismerő angol nyelvű beszélők is megértsék, és az egyes jegyek használatával egyfajta idegenséget, másságot és tanulatlanságot akartak ábrázolni.

Az irodalmi dialektus elméletére Sumner Ives adta a legtömörebb definíciót: „Az irodalmi dialektus a szerző arra irányuló törekvése, hogy olyan beszédet ábrázoljon írásban, amely területileg, társadalmilag vagy mindkét módon korlátozott.” (saját fordítás) (Ives 1950, 137).

Az „eye dialect” kifejezést George P. Krapp használta először a *The English Language in America* (1925) című művében, abban a jelen-

tésben, hogy a köznapi nyelvhasználat hogyan jelenik meg nyomtatásban; ez olyan írásmód, melyben nem a fül, hanem a szem konvenciója sérül.

Az irodalmi dialektus alkalmazásának hosszú hagyománya van; csak néhány közismert emelek ki: a Joel Chandler Harris által alkalmazott fekete dialektus a *Remus Bácsi meséiben*, a különböző londoni negyedek lakóinak beszéde a Sherlock Holmes-történetekben, Mark Twain egyes, dialektus szempontjából polifón regényei, Zora Neale Hurston művei vagy George Bernard Shaw *Pygmalion*-ja a cockneyt beszélő Elisával a főszerepben. Fiktív, az író által kitalált dialektussal találkozunk J. R. R. Tolkien a *The Hobbit (A babó)* című művében.

1.1. Alice Walker és a *Kedves Jóisten*

Alice Walker (1944-) az elmúlt évtizedek egyik legnépszerűbb és legtermékenyebb írója, a második néger reneszánsz egyik legfontosabb alakja. Fontos szerepet játszott az afroamerikai női irodalmi hagyomány szakmai elfogadtatásában. A hetvenes évek nőmozgalma irányította figyelmét az amerikai társadalomban tapasztalható szexizmusra, valamint a szexizmus és a rasszizmus közti szoros összefüggésekre. Walker *Womanist*-nak nevezi azt a szemléletet, mely a társadalmi nem (*gender*) és a „rassz” megosztó kategóriáit elutasítva férfit és nőt, feketét és fehéret egyszerűen embernek, teljes embernek képes tekinteni. (WALKER 1983, xi–xii).

Walker harmadik regénye, a *The Color Purple (Kedves Jóisten, 1982 [1987])* a szerző máig legsikeresebb regénye; posztmodern történelmi regény, amelyért 1983-ban elnyerte a Pulitzer-díjat és a Nemzeti Könyvdíjat is. Steven Spielberg filmre vitte a regényt, melyben a főalak, Celie életre keltője a kitűnő színésznő, Whoopie Goldberg volt.

„A *Kedves Jóisten (The Color Purple)* a II. világháborút megelőző évtizedek fajgyűlölettől determinált világát ábrázolja, és a fehér ember igen drasztikusan több esetben bele is szól a megjelenített néger sorsok alakulásába. Walker

mégis arra összpontosít elsősorban, mit jelent a *négernek* közt négernek lenni, pontosabban néger *nőnek* lenni” (ABÁDI NAGY 1995, 574).

A cím magyarázatához: „Az angol címben említett bíborszín egyaránt idézi a királyi pompa kedvelt színét (különösen az egyiptomi fáraók esetében), a teljes életben megélt élmények színszimbolikáját, az angol szüfrazettek egyik hivatalos színét (R. J. Ellis), valamint a meleg közösségek szinkódjaként elterjedt (bíbor)lilát” (BOLLOBÁS 2006, 684).

A *Kedves Jóisten* egy levélregény. A levélregény, mint műfaj a tizenharmadik században vált népszerűvé, legismertebb példái Samuel Richardson regényei: *Pamela* (1740) és *Clarissa* (1749). Ezeket számos francia és német levélregény követte. Mindezek mintaként szolgálhattak Walkernek. A levélregények a maguk kevert műfajával – publicisztikus elemek keverednek belletrisztikus és tanácsadó részletekkel – segíthetik a nőket elnyomott helyzetük tudatosításában. Ez a műfaj a női olvasót célozza meg. A *Kedves Jóisten* az egyetlen levélregény, amely az afroamerikai világépítést ábrázolja minden konkrétságával és erőfeszítéseivel. Ebben a regényben Walker egy figyelemre méltó analógiát állít fel: a nők olyan kapcsolatban állnak a férfakkal, mint a fehérek a feketékkel. A szerző ezt az analógiát a két testvér leveleinek egymás mellé helyezésével éri el. Celie leveleinek címzettje maga az Isten. A levelek így önfeltáró vallomásként, sőt segítségkérő imádságként értelmezhetők. A főhősnek nemcsak önmaga megértésében segítenek, hanem egy egészen új identitás megkonstruálásában is. Walker regényét a rassz kérdésének központba állítása különbözteti meg elődeitől. Walker a levélregényt a rabszolga-narratívákkal ötvözi. Rabszolgaként ábrázolja a nőket, akiket az apjuk vagy egy apa-figura terrorizál. Celie-t nevelőapja hozzáadja egy erőszakos férfihöz, akinek szüksége van valakire, hogy vezesse a háztartását. Úgy adja el Celie-t, mintha tárgy lenne. Celie nem tudja, hogyan harcolhatna, egyetlen célja az életben maradás. Nettie levelei feltárják Celie-nek, hogy mit jelent elmenekülni az elnyo-

mástól. Nettie mesél az amerikai és az afrikai élményeiről, arról, hogy milyen büszkeséget érzett, amikor felfedezte, milyen nagy dolgokat értek el a feketék a történelem során. A levelek vitalitása abból fakad, hogy közel állnak a mindennapi beszélt nyelvhez. Különleges az élénk képzeletvilág és a zenei ritmus. A levelek segítségével az ember megértheti önmagát, kritikusan értékelheti a társadalmat, amelyben él. Az írás terápiaként, gyógyírként, menekvésként is szolgálhat.

1.2. Toni Morrison és a *Nagyonkék*

Toni Morrison az első afroamerikai író, akit irodalmi Nobel-díjjal tüntettek ki (1993). Morrison az egyik legnagyobb kortárs amerikai író, az afroamerikai és a posztmodern hagyomány úttörője.

Morrison pályája későn indul, életének negyvenedik esztendejében jelenteti meg első regényét, a *The Bluest Eye-t* (*Nagyonkék*) 1970-ben [2006]. A *Nagyonkék* Pecola Breedlove-ra összpontosít, egy magányos fekete kislányra, aki az Ohio állambeli Lorain-ben él az 1940-es évek végén. A populáris fehér kultúra és a mindent átható reklámok áldozataként Pecola úgy hiszi, hogy az emberek többre értékelnék őt, ha nem lenne fekete. Ha fehér lenne, szőke és kékszemű, akkor szeretetre méltónak találnák. Pecola nemcsak más akar lenni, mint amilyenek született, de számára a kék szem a fehérek által kisajátított szépségideált jelenti, melynek birtokában, úgy érzi, a világ végre észrevenné őt, s talán a szülei sem veszekednének állandóan. Pecola tragédiája akkor teljesedik be, amikor részeg apja megerősokolja, és saját féltestvérét kell megszülnie. Amikor a barátnői megtudják, hogy Pecolá-t teherbe ejtette az apja, a szomszédsággal ellentétben azt akarják, hogy Pecola gyermeke éljen. Feláldozzák a kerékpárra félretett pénzüket és bársonyvirág-magokat vetnek. Azt hiszik, hogy ha

a bársonyvirág kikel, akkor Pecola gyermeke is élni fog. A virágok nem hajtanak ki, Pecola gyermeke koraszülött lesz és meghal. Cholly, aki másodjára is megerősokolta Pecolá-t, elmenekül és egy dologházban hal meg. Pecola végül megőrül a fehér bőr, a szőke haj és a legkékebb szem iránti felemészítő szenvedélye miatt. Azt hiszi, hogy hőn áhított kívánsága teljesült, és neki van a világon a legkékebb szeme.

A regényben Morrison arra a lelki pusztításra koncentrálnak, ami egy fekete kislányban végbe megy, amikor elfogadja a fehér kultúra szépség meghatározását. Pecola számára a fehérség egyet jelent a szépséggel, a feketeség pedig a csúnyaság szinonimája. Ezzel saját személytől idegenedik el: ez önpusztításának alapja.

A *Nagyonkék* számos önéletrajzi elemet tartalmaz. Abban a városban játszódik, ahol Morrison felnőtt, és egy kilencéves lány nézőpontjából meséli el a történetet. Morrison kilenc éves volt 1941-ben, amikor a regény játszódik. A MacTeer családhoz hasonlóan a Morrison család is küszködött a megélhetésért a nagy világgazdasági válság idején. A regény utószavában Morrison leírja, hogy a történet alapja egy beszélgetés, amit még kislánykorában folytatott egy lánnyal, aki kék szemre vágyott. Erre a beszélgetésre gondolt az 1960-as években, amikor elkezdte írni a regényt; ekkor történt az, hogy a *Black is Beautiful* mozgalom vissza akarta szerezni az afroamerikai szépséget megillető helyet.

A regény irodalmi kontextusa nagyon összetett. Faulkner és Woolf, akiknek a műveit Morrison jól ismerte, befolyásolták a stílusát. Modernista technikákat használ: tudatfolyamokat, többszörös perspektívákat és a szándékos töredezettséget. A prózáját ugyanakkor áthatják a fekete zenei hagyományok, a spirituálék, a gospel, a jazz és a blues. Fekete népi nyelven ír; tele olyan szófordulatokkal és szóképekkel, amelyek arra a közösségre jellemzők, amelyben felnőtt.

2. AZ 'EYE DIALECT'**MEGJELENÉSE NYELVI SZINTEK SZERINT****2.1. The Color Purple – Kiejtés szerinti írás**

Magánhangzók

Monoftongusok

A *get* és a *forget* helyett *git* és *forgit* szerepel; a *sitting* helyett *setting*, a *girl* helyett *gal*, a *shut* helyett *shet*, a *than* helyett *then*, a *whip* helyett *whup*.

Diftongusok

Az *oh* helyett *aw* áll, a *no* helyett *naw*, a *poor* helyett *pore*. Eltűnik a kötőhang (glide), így a *climb*, *climbing* és a *climbed* helyett *clam*, *clamming* vagy *clammed* áll. A hangképző szervek nem térnek vissza nyugalmi helyzetbe, pl. *embroider* helyett *embrody* vagy *embroder* áll, a *'lying* helyett pedig *laying*.

Mássalhangzók

A Gerund és a Present Participle *g* nélküli írásmódja: *crying* helyett *cryin*. A *this* helyett *dis* áll, *that* helyett *dat*, a *tooth* helyett *toof*; elvesz a szóvégi /r/, /z/, /d/ mássalhangzó. Az /r/ hiánya jelzi, hogy ez a dialektus az angol nyelv nem rotikus (non-rhotic) változata, azaz nem ejtik a /r/ hangot magánhangzó után: *sir* helyett *suh* vagy *sah* áll. Jellemző az /n/ elvesztése a határozatlan névelőben: *half a hour*. A mássalhangzó csoportok /t/, /d/, /s/, /z/ egyszerűsödnek: *find* helyett *fine*, *kind* helyett *kine*, *mind* helyett *mine*. A /z/ elvesz a szó végéről: *sometimes* helyett *sometime* áll. A /d/, /t/ elvesz a múlt időben; a /d/ /t/-re gyengül: *killed* helyett *kilt*, *shocked* helyett *shock* szerepel. Jellemző az alábbi formák bősége: *about* helyett *bout*, *suspect* helyett *spect*, *between* helyett *tween*, *another* helyett *nother*, *suppose* helyett *spouse* és *because* helyett *cause* áll. Gyakori az első szótag elvesztése vagy kontrakciója; a könnyebb megértés kedvéért az ilyen szavak

többsége funkció szó, ritkábban tartalmas szó: *attention* helyett *tention*, *admiration* helyett *miration*, *ashamed* helyett *shame*. Bizonyos funkciószavak redukálódnak vagy teljesen eltűnnek: *of*, *to*, *have*. A /z/ /d/ -re változik: *business* > *bidniss* (*She look like I ast something none of my bidniss.*) Az *ask* helyett *ast* áll; valószínűleg a dialektus általánosította az *asked* múlt idejű alakját mint az ige egyetlen létező alakját; az *ask* alak valószínűleg példa a dialektus kölcsönzésre.

2.2. The Bluest Eye – Kiejtés szerinti írás

Ritkábban jelöli a kiejtést: *'member* (*remember*), *set* (*sit*), *heerd* (*heard*), *bout* (*about*), *caint* (*can't*), *git* (*get*), *'spect* (*expect*), *'cept* (*except*), *cepting* (*excepting*), *thas* (*that is*), *jest* (*just*), *ain't* (*isn't*), *dysin'* (*dying*), *'round* (*around*), *'llowed* (*allowed*), *Shet up!* /*Shut uuuup* (*Shut up*), *take holt* (*take hold*), *pea-knuckle* (*pinnacle*), *Lemme* (*Let me*), *Gimme* (*Give me*), *'live* (*alive*), *ma'am* (*madam*), *bed'* (*better*), *wid* (*with*), *'cause* (*because*), *looka* (*look at*), *chile* (*child*), *cause* (*because*), *kantcha* (*can't you*), *outta* (*out of*), *yas* (*yes*), *gal* (*girl*), *wanna* (*want to*), *grandmaw's* (*grandma's*), *chil'ren* (*children*), *scairt* (*scared*), *baloney* (*Bologna*), *course* (*of course*), *could of cried* (*could have cried*).

3. SZÓKINC**3.1. The Color Purple**

A szöveg tartalmaz olyan szavakat, amelyeket bár felismerhet az átlagos beszélő – olvasó, de informálisnak, szokatlanoknak, régiesnek vagy egzotikusnak tűnnek számára. Az első csoport informális standard amerikai angol szavakat tartalmaz, pl. *to tote* (*visz, cipel*), *bust out laughing* (*nevetésben tör ki*), *blankety-blank* (*üres*), köznyelvi és idiomatikus kifejezéseket, pl.: *to take*

down a peg (megszelídít), to blow the whole prison to kingdom come (felrobbant), crazy as betsy bugs (őrült), to cut one's own switch (azért tesz valamit, hogy megbüntesse magát). A második csoport olyan kifejezéseket tartalmaz, amelyek földrajzilag vagy etnikailag korlátozottak. Ezek olyan szavak, amelyeket kizárólag Délen használnak, vagy olyan szavak, amelyek Délről erednek, de mára áterjedtek az ország más területeire. Ilyenek az étkezéssel kapcsolatos szavak: *chitlins (ehető belek), grits (kukoricakása), clabber (aludttej), store bought bread (bolti kenyér), churchgoing clothes (templomba járó ruha), no count man (jelentéktelen ember), to scrunch down (összekuporodik), little bitty thing (gyerek), to fix one's mouth (kifejezi magát), to rassle (birkózik), nary (egy sincs), to hant (kísért), yourn (tied), aplenty (rengeteg), hard roe (row) to hoe (nehéz feladat, nagy teher).*

A harmadik csoportba a nem kifejezetten fekete angol szleng szavak tartoznak: *reefer (füves cigi), to gag (fuldoklik), hick (vidéki bunkó), to dress to kill (elegánsan öltözik), moochie (a Drag-hez hasonló lassú tánc), conk (hajpomádé az 1940-es évekből a haj kivasalásához).*

A következő csoportot az afrikai eredetű szavak alkotják: *jukejoint (zenés (blues) szórakozóhely a 20. század elején, ahova főleg fekete amerikaiak járnak az USA dél-keleti államaiban), yam (jamgyökér), mammy (a századforduló táján az anya szó helyett használták a feketék). Az angol eredetű, de a szótárakban nem fellelhető szavak a következők: daidie (malapropizmus a diaper pelenka szó helyett); embroider (hímez), chifferobe (ruhásszekrény, vegyületszó: a chiffonier és a wardrobe ötvözete), hansker (zsebkendő), scandless (botrányos, vegyületszó: a scandal és a scandalous ötvözete.) A karakterek játéka a szavakkal vagy népetimológia: *horsepality hospitality helyett (vendégszeretet), moving star movie star helyett (filmszínés), two berkulosis tuberculosis helyett**

(tuberkulózis), newmony pneumonia helyett (tüdőgyulladás), 'direar' 'diarrhoea' helyett (hasmenés), tassles tassels helyett (bojt, rojt, pompon), mischeevous mischievous helyett (gonosz, pajkos), button (gomb klitorisz jelentésben), cookstove (tűzhely), to git big (teherbe esik), my / her friend (bajom / baja menstruáció jelentésben), virgin (szűz, olyan valaki, aki még nem élt meg valamilyen átalakulással járó élményt, Shug számára olyan személy, akinek még nem volt orgazmusa), to be big (terhes jelentésben, a fordításban hasas), ain't fresh (nem szűz), nappy headed (nagyon rövid hajú), titties (cici), spoiled (terhes), kinky (göndör haj), Tomming (leereszkedő, hízogó viselkedés a feketék részéről a fehérek felé), hant (szellem), miration (az admiration szóból, csodálat), spose (a supposed to kifejezésből, feltételezett, elvárt), teefs (a teeth szóból, fogak).

3.2. The Bluest Eye

A szociolingvisztikailag jelölt szavak közé az alábbi szavak tartoznak: *sassiness (durvaság, gorombaság), no-count (jelentéktelen ember), Chittlin' (itt becenév, a chitterlings szóból, eredeti jelentése belsőségek), dicty-like (sznob, gögös, fennhéjázó), like-line (köldökzsinór jelentésben, a fordításban szerelemvonal), to shuck (becsap), nookey (közösülés), gandy dancers (vasúti munkások, a Gandy Manufacturing Company dolgozói), incorrigival (az incorrigible helytelen írása, javíthatatlan), ministratin' / menstrate (a menstruate helytelen írása), toe jam (a lábujjak közötti kosz), to cuss (szid, veszekszik), her little old smoke (a kis nigger kölykét), Sandy Claus (Santa Claus helyett, a fordításban nyári Mikulás), hunkie (csinos, szexi), heifer – (nő, rosszálló kifejezés, a fordításban néember), coon/coon baby (sértő szó a feketékre), to play nasty (valaki valami szexszel kapcsolatos helytelen dolgot tesz vagy mond, disznólkodik vagy csunyalódik a fordításban).*

4. NYELVTAN

4.1. The Color Purple

A nyelvtani rendszer nagyobb mértékben különbözik, mint a kiejtési rendszer.

Főnevek

- Hiányzik a többes szám és a birtokviszony -s jele.
- Kettős többes szám: *womens, mens, feets, teefs, peoples, polices*.
- Birtokviszony: szóköz és aposztróf hiánya: *Harpos feeling*.

Névmások

- Birtokos névmások. *it its* helyett, *they theirs* helyett, *no wife of mines* (többes szám), *yourn your* helyett.
- Visszaható névmások: *theirselves* vagy *themself themselves* helyett.
- Személyes névmások: nagy az eltérés a standard amerikai angoltól, gyakran elmaradnak, a standard és a nem standard formák párhuzamosan léteznek.
- A mondat alanyaként a személyes névmások tárgy esete áll: *us all laugh*. (Az *us* több mint 230 esetben fordul elő.)
- *A you all / yall ti* jelentésben, kettő vagy kettőnél több emberre való utaláskor.
- Celie idiolektjére jellemző a pronominális appozíció: *My mama she fuss at me ...*
- A vonatkozó névmás elmarad: *He the man fixed it*. Nem kötelező szabály, az esetek 60 százalékában fordul elő.

Melléknevek

- A melléknevek használata standard kivéve a fokozást: *more prettier, more happier*.
- Felsőfokban standard és nem standard alakok egyaránt előfordulnak.

Határozószavak

- A határozószavak a *-ly* szuffixum nélkül szerepelnek.

Névelők

- A áll *an* helyett, vagy hiányzik a névelő.

Előjárószavak

- Kis eltérés: *out of* helyett *out*.

Igeidők

- A jelen idejű alakok uralják a szöveget.
- Az utolsó mássalhangzó és az utolsó mássalhangzó csoport törlése kiterjedt, a rendhagyó múlt idejű alakok meghaladják a szabályos múlt idejű alakok számát.
- Az ige alap alakja szerepel múlt idejű jelentésben: *I say (Mondtam)*.
- Regularizáció, azaz szabályos múlt idejű alak szerepel: *throwed, knowed*.
- A befejezett melléknévi igenévi (Past Participle) alak szerepel egyszerű múlt időben: *I seen*.
- A múlt idejű alak szerepel a Past Participle helyett: *Us must have took the wrong turn*.
- A múlt idejű alak szerepel főnévi igenévben: *to broke*.
- A kiejtés és a nyelvtan összefüggését tárja fel a Present Perfect és a Past Perfect Tense képzése: vagy a segédige (*have, has, had*) törlődik vagy szóvégi /d/, /t/ szuffixum. *I have love Shug Avery all my life*.

Hiányzik a főnév/névmás és ige egyeztetése: hiányzik az -s, illetve nem egyes szám harmadik személyben is megjelenik: *And now I feels sick*.

A *be* mint segédige és copula. Több mint 700 esetben hiányzik a mondatból. Az *am* soha nem törlődik.

Jövő idő

- *gonna, gon, going to (be nélkül), ain't*

Aspektus jelölők

- A *done* befejezettséget jelöl, míg a *been* folyamatosságot.

- A *be* ritkán fordul elő és ismétlődő cselekvést fejez ki: *it bees*.

fokozást: *the leastest thing, the lonesomest time, the onliest time, the worse thing (worst helyett)*.

Tagadás

- *ain't* (= *is not, have not*)
- Gyakori a kettős tagadás és többszörös tagadás: *He don't say nothing*.

Határozószavak

- A határozószavak a *-ly* szuffixum nélkül szerepelnek: *sure, real, good (well helyett)*.

Szórend

- Az egyenes kérdések gyakoribbak a kiegészítendő, mint az eldöntendő kérdésnél.
- A kiegészítendő kérdéseknél előfordul a 'flip-flop' szabály (más szóval 'affix hopping', amikor egy segédige vagy módbeli segédige áll egy igei elem előtt, akkor a morfológiai változás a következő igén jelenik meg; ez a változás lehet a múlt idő jele (\emptyset , *-ed*), aspektus jelölő (*-en, -ing*) vagy a szenvedő szerkezet jelölője (*en, -ed*.) kerülése, a segédige kihagyása: *What you do when you git mad?*
- A függő kérdéseknél elmarad az *if* és a *whether*, a 'flip-flop' szabály érvényesül: *Ast me do I want some lemonade*.

Névelők

- *A an* helyett; hiányzik a névelő.

Elöljárószavak

- Kis eltérés: *out of* helyett *out*.

Igeidők

- Jelen idejű alakok állnak a múlt idejű alakok helyett: *When that white woman see him, she turned red*.
- Regularizáció, azaz szabályos alakok szerepelnek rendhagyó alakok helyett: *throwed, knowed: When I first seed Cholly, I want you to ...*

A befejezett melléknévi igenévi (Past Participle) alak szerepel egyszerű múlt időben: *I seen, I mean, really seen them?*

4.2. The Bluest Eye

A nyelvtani rendszer nagyobb mértékben különbözik, mint a kiejtési rendszer.

Névmások

- Birtokos névmások: *they áll their* helyett, *you pedig your* helyett.
- Személyes névmások: nagy az eltérés a standard amerikai angoltól, gyakran elmaradnak a névmások, a standard és a nem standard formák párhuzamosan léteznek.
- *You all = ti* (kettő vagy kettőnél több emberre való utaláskor).
- Jellemző a pronominális appozíció: *Pecola--she live here?, They he is*.

Hiányzik a főnév/névmás és ige egyeztetése: hiányzik az *-s*, illetve nem egyes szám harmadik személyben is megjelenik: *I sees the palms of his hands calloused to granite. You knows who she is but she don't look the same*.

A *be* mint segédige és copula hiánya: *(Are) You rich, Miss Marie?, Some men (are) just dogs*.

A kérdő mondatból hiányzik a segédige: *Then why left you to sell tail? (did they leave), (Did) You and Dewey Prince have any children, Miss Marie?*

Melléknevek

- A melléknevek használata standard kivéve a

A jövő idő kifejezése: *gonna, gon, going to (be nélkül), ain't: Leave her 'lone, or I'm gone tell everybody what you did!, You gonna make*

another pie?, What was he gone give me alimony on?, But it weren't like I thought it was gone be., Well, caint nobody find that mama, so Jimmy's brother gone take him back to his place.

Dupla múlt idő: *You know, just friendly talk. On up til the end I felted good about that baby.*

Aspektus jelölők

- A *been* folyamatosságot jelöl: *She been paying on that insurance all her life., Keep on like she been, I reckon.*
- A *be* ritkán fordul elő: *It be cool and yellowish, with seeds floating near the bottom, They'd cut off the lights, and everything be black.*

Tagadás – kettős és hármas tagadás: *He don't say nothing., She wasn't never right. I ain't got nothing to just throw away.*

Szórend

- A kiegészítendő kérdéseknél a 'flip-flop' szabály kerülése és a segédige kihagyása jellemző: *What (do) you want to do Pecola?*
- A függő kérdéseknél elmarad az *if* és a *whether*; és a 'flip-flop' szabály érvényesül: *... they ask us are we crazy, Can you tell me is Samson Fuller 'round here somewhere?,*
- Az 'ugye-kérdés' ('tag-question'): *County ain't gone let her keep that baby, is they?*

5.A dialektus fordításban

Berezowski a „*Dialect in Translation*” című művében megadja a dialektus-fordítás elméleti keretét. Ez a mű az eddig megjelent legátfogóbb és legrészletesebb értekezés ebben a témában. Berezowski tíz fordítói stratégiát ír le a dialektus fordítására.

- (1) Az első a neutralizáció vagy közömbösítés. Ebben az esetben a célnyelvi szöveg alig tartalmaz dialektus markereket.

- (2) A második a lexikalizáció, amikor is a célnyelvi szöveg tartalmaz dialektus markereket, de ezek többnyire a szókincsre korlátozódnak. A lexikalizáció altípusai a rurális, a kollokvialis, a kicsinyítő és a mesterséges lexikalizáció.

- (3) A következő stratégia a részleges fordítás, ami azt jelenti, hogy a fordító csak bizonyos szövegrészeket, pl. érzelmileg telített részeket fordít dialektusban.

- (4) A transliteráció során megmarad a forrásnyelvi lexika, csak átírt, azaz transliterált formában. Ez a stratégia feltételezi az olvasó jártasságát a forrásnyelven.

- (5) Az ötödik stratégia a beszédhiba, amely főleg a fonológiára összpontosít.

- (6) A relativizáció azt jelenti, hogy a dialektus markerek csak a megszólításokban és az udvariassági formulákban jelennek meg.

- (7) A pidzsinizáció során a fordító a teljes nem standard pidzsin nyelvváltozatot használja. A következő stratégia a mesterséges nyelvváltozat használata.

- (8) A mesterséges nyelvváltozat.

- (9) A kollokvializáció vagy köznyelvesítés egy adott nyelv teljes nem standard változatára támaszkodik, beleértve a fonológiát, a morfológiát, a lexikont és a szintaxist is. Az afro-amerikai angol és a cockney szövegek fordítása során ez a leggyakrabban alkalmazott stratégia.

- (10) A rusztikalizáció vagy elparasztosítás egy teljes, nem standard regionális nyelvváltozat használatát jelenti. (Berezowski: 49-91)

Newmark a *Textbook of Translation* című könyvében azt írja, hogy amikor fikcióban vagy drámában jelenik meg a dialektus, például Zola művében a szénbányász dialektusa, akkor nem lenne helyes ezt egy walesi szénbányász nyelvére fordítani, kivéve, ha a fordító teljességgel ismeri ezt a dialektus. Newmark szerint a fordító feladata, hogy eldöntse a dialektus funkcióját. A dialektus funkciója lehet (a) a szleng

nyelvhasználat, (b) a társadalmi osztályok közötti kontraszt kiemelése és (c) a helyi kulturális jellemzők jelölése. Mivel a mai brit angolban hanyatlanak a dialektusok, ezért a dialektusban történő fordításnak megvan az a veszélye, hogy a szöveg régiesnek fog tűnni. Az a fontos, hogy természetesen szlenges, lehetőleg osztály nélküli beszédet hozzunk létre, utalva a dialektusra, de a forrásnyelvi szleng szavaknak csak kis arányát alkalmazzuk. (NEWMARK: 194-195)

Klaudy a Fordításelmélet és a szociolingvisztika című fejezetben írja „A fordítás társadalmi jelentőségének felismerése sohasem hiányzott a fordításról való gondolkodás történetéből. Sőt a XVIII. és a XIX. századbeli magyar fordítástörténetben (Batsányi, Kazinczy, Arany, Brassai munkáiban) sokkal nagyobb teret kaptak a fordítás társadalmi jelentőségével kapcsolatos gondolatok, mint a fordítás nyelvi vonatkozásainak vizsgálata. Klaudy fontos problémának tartja a szépirodalmi művek fordításakor a szereplők egyéni (rétegnyelvi vagy tájnyelvi) beszéd-sajátosságainak visszaadását. „Arisztophanész *Lysistrate* című komédiájában a spártaiak dór dialektusa a vidékiség jele az athéniak előkelő attikai dialektusával szemben. A dór dialektusban beszélő spártai küldött az angol fordításban skót dialektusban beszél...” (KLAUDY: 31-32)

„Sokkal nehezebb feladata volt Makai Imrének Solohov *Csendes Don* című regényének fordításakor. A büszke, bátor, szabad doni kozákok nyelvére jellemző tájszavakat és tájnyelvi alakokat kellett valamelyik magyar tájszólásnak megfeleltetnie. „Makai Imre végül a hajdúsági dialektust választotta, mert Makai szavaival „...a két etnikai közösség mind kialakulását, mind történetét tekintve hasonlít egymáshoz... A lényeg mégis az, hogy életformájuk hasonló volt. Ebből eredt sajátos eszjárásuk és kifejezőmódjuk hasonlósága: mind a kozákra, mind a hajdúra jellemző a kemény, csípősen szellemes, minden érzelgősségtől és sallangtól mentes beszédstílus, a csattanós dialógus.”

Huszár Ágnes Franz Xaver Kroetz a *Felső-Ausztria* című, bajor dialektusban íródott drámájának magyar fordítását elemzi (Oravecz Imre fordítása). Huszár azt vizsgálja, hogy sikerült-e a beszélők eredeti bajor dialektusát érzékeltetni és azt, hogy érzékelhető-e a magyar fordításban a korlátozott kód, amelyet a beszélők beszélnek. A fordító ritkán használta a nyelvjárási alakokat. Huszár sokkal gyakoribbnak találta az „eye dialect” használatát és a köznyelvi normától eltérő morfológiai sajátosságokat a szereplők beszédében. A fordító hibájának azt tartja, hogy a magyar fordítás más stílusrétegbe ágyazza a szöveget. „Az eredeti mű és a nyelvi rendszer pontos ismerete és a feladattal szemben érzett alázat nélkül a fordító munkája nem lehet sikeres.” (HUSZÁR: 136-137)

5.1. A *Kedves Jóisten*, a *Color Purple* magyar fordítása

A *Kedves Jóisten* 1987-ben jelent meg először magyarul Dezsényi Katalin fordításában. A fent említett Berezowski-féle stratégiák közül a fordító a köznyelvesítést választotta.

Az inessivusi-*n* hiánya 204 szónál, összesen több száz esetben fordul elő, pl. *iskolába*.

A causalis-finalis esetben a -*t* hiánya 62 szónál fordul elő, pl. *cigaretttáér*. Az *a* névelő tulajdonnév előtt 683 esetben, az *az* névelő tulajdonnév előtt 39 esetben fordul elő.

A kiejtés szerinti írás vagy 'eye dialect' nagygyakori: *dj* helyett *gy*: *aggy*, *aggya*, *aggyák*, *aggyon*, *aggyunk*, *aluggy*, *imágyya*, *mongya*, *csalágyya*, *fogaggya*, *cselégygye*; *azt hiszem* helyett *asziszem*, *azt hiszi* helyett *asziszi*, *mondta* helyett *monta*, *azt* helyett *aszt*, *ezt* helyett *eszt*, *ts* helyett *cs*: *baráccságos*, *egyszer* helyett *ecer*. Különálló szavak egybeírva szerepelnek, pl. *aszontam* *azt mondtam* helyett; ez a jelenség 121 szónál fordul elő. A hosszú ékezet helyett rövid szerepel, és fordítva. pl. *amig amíg* helyett és *küzdened küzdened* helyett.

5.2. A *Nagyonkék*, a *The Bluest Eye* magyar fordítása

A *The Bluest Eye* 2006-ban jelent meg először magyar fordításban; Lázár Júlia fordította. A fordító a Bereзовski-féle stratégiák közül a neutralizáció stratégiáját alkalmazta. A *Nagyonkék* angol eredetije kevesebb dialektus markert tartalmaz, mint a *Color Purple*, de minden esetre jóval többet, mint amennyi a magyar fordításban megjelenik. Összesen öt szóból hiányzik az inessivusi *-n* és nyolc szóból pedig a causalis-finalis *t*-je. Az *igen* szóból az *i*- három esetben hiányzik; négyszer fordul elő az *aszittem* és az *aszongyák*, hatszor az *aszonta*, nyolcszor az *aszszem*; hiányzik az *-l*- a *dógozik* szóból egyszer és a *föl* igeikötőből háromszor (*főraktam*), a *vóna* ötször fordul elő, a *vót* pedig hétszer. A fordító jól fordította a beszélő neveket, pl. *Soaphead Churcha* fordításban *Szappanfej Atya*, a *Dogtooth* pedig *Kapafog*. A beszélők malapropizmusát leleményesen fordította: *menstrál./ministrál / ministráció* a *menstruál* illetve a *men-*

struálás helyett; *szerelemzsinór*-nak fordította a *likeline*-t *köldökzsinór* jelentésben.

6. ÖSSZEFOGLALÁS

Összefoglalásképpen elmondható, hogy a *The Color Purple* magyar fordítása jobb, adekvátabb fordítás, mint a *The Bluest Eye* fordítása, mert a *The Color Purple* fordításában megtalálható szociolingvisztikai markerek száma közelebb áll az eredeti angol korpuszban található szociolingvisztikai markerek számához, mint a *The Bluest Eye* fordításában. A továbbiakban elemezni szándékozom a két regény orosz és német fordítását is. Hipotézisem szerint a kvantitatív szociolingvisztikai elemzés elvégzése során a korpuszokban előforduló szociolingvisztikai markerek számát elosztva az adott szöveg szószámával kapunk egy hányadost (szociolingvisztikai jelöltségi kvóciénst), amelynek hasonlónak kellene lenni a fordított, párhuzamos korpuszokban adekvát fordítás esetén.

IRODALOMJEGYZÉK

- ABÁDI NAGY ZOLTÁN (1995) Mai amerikai regénykalauz 1970-1990. Budapest: Intera Rt.
 BEREZOWSKI, L. (1997) Dialect in Translation. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
 BOLLOBÁS ENIKŐ (2006) Az amerikai irodalom története. Budapest: Osiris Kiadó.
 CSATLÓS KRISZTINA (2010) Az afroamerikai angol (AAA) nyelvváltozat leírása a standard amerikai angol nyelv tükrében. *Economica* 3:85-102.
 HUSZÁR ÁGNES (1994) Kroetz drámai nyelve és a magyar fordítás problémái. *Studia Nova*, 1994/2:129-139.
 KELECSÉNYI NÓRA (1993) Dialect Representation in Literature, Alice Walker: *Color Purple*. kandidátusi értekezés.
 KLAUDY KINGA (1999) Bevezetés a fordítás elméletébe, Budapest: Scholastica.
 MCARTHUR, O.M. (1998) „EYE DIALECT.” *Concise Oxford Companion to the English Language*. <http://www.encyclopedia.com/doc/1O29-EYEDIALECT.html> (letöltés: 2012.02.05.)
 NEWMARK, P. (1995) *A Textbook of Translation*. Phoenix ELT.
 IVES, S. (1950) A theory of literary dialect. *Tulane Studies in English* 2:137-182.
 WALKER, A. (1983) *In Search of Our Mothers' Gardens: Womanist Prose*, San Diego: Harcourt Brace Jovanovich.

FORRÁSOK:

- Morrison, T. (2006) *Nagyonkék*. Budapest: Novella Könyvkiadó.
 Morrison, T. (1970) *The Bluest Eye*, Holt. Canada: Rinehart and Winston.
 Walker, A. (1983) *The Color Purple*, Harcourt Brace Jovanovich, Inc.
 Walker, A. (1987) *Kedves Jóisten*. Budapest: Európa Könyvkiadó.